

Online számi

TAMÁS Ildikó

ELKH BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest
tamas.ildiko@abtk.hu

Tanulmányomban egy kiválasztott téma (a számi identitás megjelenésének) elemzéséhez két számi Instagram profil vizsgálatára vállalkozom. Mindkét közösségi oldal mémekre specializálódott, kizárólag a számikat érintő tematikával, üzeneteikkel azonban tágabb közönséget is megcéloznak. Ez utóbbi megnyilvánul a minimum két, de sokszor három nyelv párhuzamos használatában, és a képek alatt megjelenő magyarázatokban is. Mielőtt a vizsgált tartalmak részletesebb bemutatásába kezdenék, röviden ismertetem a kutatás diszciplináris keretét. Azt a kérdést vizsgálom, hogy a számi identitás egyik emblemikus eleme hogyan transzformálódik az offline diskurzusokból az online folklórra.

Online folklorisztika

Napjainkra az internet a hétköznapi tevékenységek részévé vált, és a folklorisztikában is egyre nagyobb teret kapnak a digitális regiszterekre vonatkozó kutatások.¹ Ez utóbbiak (pl. Blank 2013; Howard 2009) arra is felhívják a figyelmet, hogy nem érdemes mereven elkülöníteni az online és az offline folklórt, hiszen egyrészt jelentős átjárás van a kettő között, másrészt a populáris kultúrát vagy „modern folklórt” közösen alkotják. A jelen vizsgálat elsősorban a mémekre szorítkozik, de olyan értelmezési keretben, amelyben az

¹ Az, hogy a kutatók mit tekintenek a folklór tárgyának, időről időre változik, de földrajzilag, illetve tudományos műhelyenként is nagy eltéréseket mutat. Az európai folklórkutatás a kezdetekben egy kiragadott társadalmi rétegre (a parasztságra) és a szóbeliségben élő tudásra koncentrált, ez később bővült a szélesebb társadalom, illetve az írásbeli regiszter, újabban pedig az online tér bevonásával. Az irodalmi műfajok mintájára alkotott tipológia (népdal, mese, monda, ballada stb.) azonban lassabban változott, amely időnként néhány folklórjelenség gyűjtését és vizsgálatát is a háttérbe szorította.

offline – online színterek kezdetekben nagyon éles dichotómiája kevésbé érvényesül. A kiválasztott bejegyzéseket, mémeket tágabb online kontextusba helyezem, a szóbeliségből ismert folklóralkotásokkal és a sajtóban vagy online orgánumban megjelenő narratívákkal is összevetem. A terjedelmi korlátok miatt arra nincs lehetőség, hogy részletesen ismertessem az online folklór kutatásának módszereit és perspektíváit, így csak néhány lényeges szempontot emelek ki.

A folklóralkotások gyorsan megtalálják a kommunikáció újabb és újabb csatornáit, és ezzel párhuzamosan az adott közeg által kínált eszköztárat is kiaknázzák, sőt, az is előfordul, hogy egyes műfajok (pl. az alkalmi köszöntők) fellelevenítése, újabb térnyerése kifejezetten a modern közlésformáknak (pl. sms, chat) köszönhető (utóbbira ld. pl. Kriston Vizi 2006). Ebből is következik, hogy nem teljesen új jelenségekkel állunk szemben, mint ahogy az is nyilvánvaló, hogy nem csak a hagyományos folklórműfajok jelennek meg az interneten.

A folklorisztika korábbi módszerei, mint a variánsok gyűjtése, a motívumok, formulák vagy a nagyobb tartalmi egységek (pl. szüzsék) vizsgálata, jól alkalmazhatók az online alkotások esetében is. Ez utóbbiakra is sok szempontból érvényesek a folklór alapvető kritériumai: 1. (általában) nem ismerjük az alkotó személyét; 2. az alkotásra jellemző a formulaszerűség (közösségi használatban lévő elemekből épül fel); 3. variánsokban hagyományozódik (az alkotások nem egyetlen formában léteznek, a megosztók, felhasználók némelyike saját változatot hoz létre); 4. tartalmában pedig az adott közösség számára érthető, gyakran közérdekű vagy aktuális témák jelennek meg.

A hazai folklorisztikában a mémek feldolgozásával kapcsolatban egyelőre kevés tanulmány említhető (ld. pl. Domokos – Vargha 2015; Tamás 2021). Mivel a jelen írás a mémek vizsgálatán alapul, az általam javasolt definíció után ismertetem a felhasznált elméleti és módszertani keretet.

A mém tartalmilag és/vagy formailag közös jellegzetességekkel bíró, aktuális és közérdekű üzenetet közvetítő digitális alkotások csoportmegnevezése. A mém létrehozója általában ismeretlen, maga is a közösségi médiában tárolt tartalmak és sémák alapján alkot, tehát a szabadon hozzáférhető (informális) közösségi tudás- és eszközkészlethez merít. A mémeket az internetfelhasználók nemcsak terjesztik, időnként módosítják is, tehát variánsok sorát hozzák létre. A mémek közös ismérve az aktualitásokra reflektáló üzenet, amelyben megjelenhet társadalomkritika, irónia, a központi/hatalmi diskurzussal szembeni vélemény (*vernacular authority*, Howard 2009, 2011), vagy éppen egy, a közösséget (illetve azon belül többeket) érintő probléma, trauma feldolgozására irányuló javaslat. Mindez ritkán fogalmazódik meg nyíltan és egyenesen, sokkal jellemzőbb a humoros, parodikus, kétértelmű és számos

egyéb – nyelvi és képi – eszközt mozgósító megoldás. A mém kifejezés Richard Dawkinstól ered (Shifman 2014), de gyorsan émikus megnevezéssé is vált a világ legkülönbözőbb nyelveiben (szakszóból köznyelvi szóvá vált).

A verbális és vizuális nyelv kreatív használata az a terület, ahol a legtöbb tennivaló van a kortárs folklórkutatásban, hiszen a téma a hazai és külföldi szakirodalomban is nagyon alulreprezentált (Voigt 1983: 487). A kreativitás a folklór központi fogalmaként az utóbbi évtizedben a külföldi szakirodalomban is felmerült. Trevor Blank szerint sokkal hangsúlyosabb helyet kelle-ne, hogy kapjon a folklórértelmezésben, mint a korábban túlértékelt szerepű szóbeliség és hagyomány (Blank 2009: 6), ezért az anyag bemutatásában és elemzésében ezt a szempontot is figyelembe veszem.

Az elemzett forrásanyag

A nyelvészeti és folklorisztikai vizsgálat tárgyául a *@samiskmeme*; *@saamiresiliencememes* Instagram profilokat választottam. Ezek nevükben is utalnak a számi tematikára, valamint a tartalmak feldolgozásának, közre-adásának módjára. A 2036 követővel rendelkező *samiskmeme* 76, a 1770 követőt számláló *saamiresiliencememes* pedig 68 bejegyzést tartalmaz.² Az előbbi szélesebb tematikát ölel fel, az utóbbi a közvetíteni kívánt üzenet szempontjából egységesebb, főként politikai tartalmú, az őshonos számik jogait védő, vállaltan aktivista irányultságú platform. Ennek ellenére a felhasznált sémák szempontjából jelentősek az átfedések a két profil anyagában. Az oldalak aktív látogatóinak száma (a kedvelések alapján) mindkét esetben 200 fő körül lehet, de vannak 400 fölötti lájkkal rendelkező bejegyzések is, ami alapján mintegy ezres nézettséget feltételezhetünk; ez az északi számit beszélők csekély százaléka. A véleménynyilvánítók („kommentelők”) aktivitása jóval alacsonyabb, a hozzászólások száma ritkán haladja meg a tízet, és ezek nagy része is inkább csak emotikonokat tartalmaz vagy más profilokat jelöl meg.

Mindkét profilt bő négy hónapja követem, a publikált tartalmakat külön mappákban archiválom, tematikusan és formai szempontból pedig almappákat is létrehozok a közös jellemzőkkel rendelkező alkotások számára. A jól elkülöníthető típusokat és az összetartozó variánsokat tehát szisztematikusan tárolom, a jelen tanulmányban azonban a kutatói kérdés szempontjából másodlagos a tipológia, elsősorban kontextuális elemzést végzek. Saját archívumomban a mentések teljes képernyős fotók formájában történnek, ezek tartalmazzák a publikálás dátumát, a mentés időpontjában aktuális kedvelések számát, a képaláírásokat, és a hashtageket (részben vagy egészében, a meny-

² A hivatkozott adatok a tanulmány lezárásának idején érvényesek (2021. 11. 07.)

nyiségtől függően). Ha nem látható egyben az összes hashtag (#), arról külön képernyőfotót készítek, miként a hozzászólásokról is.

Külön figyelek a két profil közötti tartalmi és formai átfedésekre, amelyek egy külön mappában is helyet kapnak. Az ilyen alkotások egymás variánsainak tekinthetők, amit a következő két példa szemléltet:

1.

2.

Az 1. és 2. kép nemzetközileg kedvelt mém típus, és számos magyar változata is ismert (ugyanahhoz a fényképhez, mintegy kerettörténethez más-más szöveges tartalmat illesztve változtatják meg a lényegi mondanivalót). Az első esetben a séma politikai üzenetet hordoz: a számik és a „telepesek” (gyarmatosítók) közötti ellentétre utal. A kívülálló felszínes, homogenizáló szemlélete kerül szembe a helyi kulturális sokszínűséggel. Az *egy szemben a sokkal, az idegen szemben a sajáttal* oppozíciók a névhasználatban fejeződnek ki. A pejoratív jelentésárnyalatú *lapp* szót tartalmazó, általánosító és idegen *Lapland* földrajzi név áll szemben a számik által lakott térség különböző számi nyelvváltozatokban felsorolt megnevezéseivel. A 2. képen az északi-számi létige (*leat*) Du. 1. (*letne*) és Pl. 1. (*leat*) alakjainak megkülönböztetése a párkapcsolati hűség kifejezőjévé válik. Elgondolkodtató, hogy a nyelvtanilag helytelen *mii letnet* forma (a helyes *moai letne* helyett) pusztán tévesztés-e az alkotó részéről, vagy utalás a számi–idegen oppozícióra.³ Az utóbbi jelentés-sík érvényét támasztja alá az Instagram profil számos egyéb olyan tartalma,

³ Az internetes bejegyzésekben általában jellemző a nyelvi standard elhagyása, illetve hanyagolása. Ez nem csak a számik esetében igaz, a nemzetközi anyag nagyon hasonló ebben a vonatkozásban. Az online verbális tartalmak sokkal közelebb állnak a hétköznapi, szóbeli kommunikációhoz, a nyelvi hiba, az eltérő írásmód, a szegmentálás megváltoztatása pedig bizonyos esetekben a szójáték eszköze, ami többlet jelentésekkel gazdagíthatja az üzenetet.

amely arról szól, hogy egy külföldi képtelen tökéletesen elsajátítani a számit. Mindemellett a számik elégtelen anyanyelvi ismerete, és a számi nyelv jelenlegi változása is sokszor panaszként fogalmazódik meg a bejegyzésekben.

Mindkét vizsgált oldalon található nemzetközi elterjedésű mémes alapliskák és speciális számi sémák is, amelyek lehetnek kiragadott kulturális jelenségek (kézműves tárgyak, viseletdarabok stb.) vagy kortárs számi filmek, esetleg közszereplők fotói vagy róluk készült rajzok, animációk stb. Mindkét típushoz álljon itt két-két példa szemléltetésül. A 3. kép az őslakosok elemi problémáit ábrázolja, egyben illusztrálja a számi mémek egyik alapvető szerepét. Ezek ugyanis újabb eszközök a közös sors megjelenítéséhez, az összefogásra való buzdításhoz és egyben a jogokért való együttes kiálláshoz és a tiltakozáshoz. Mindennek vannak előképei és párhuzamai. Említhetők például a vizuális művészet eszközeit politikai üzenetek megfogalmazására használó aktivista csoport, a *Suohpanterror*⁴ plakátkampányai, amelyek offline és online formában is megjelennek újra és újra. A gyarmatosítás továbbra is az egyik leggyakoribb és sokféle megfogalmazásban megjelenő téma az internetes számi profilokon. A 4. kép *A muzsika hangja* című film (1965) egyik ikonikus, mémekben is gyakran felhasznált képkockája, kreatívan, számi tartalommal formálva. A számi felirat fordítása: „végre a nyári szállásra érek”. Természetesen az üzenet csak azok számára érthető, akik ismerik a számik réntartással együtt járó kétlakiságát, a téli és nyári szálláshelyek közötti periodikus költözés hagyományát. A 5. és 6. számú példaim egyike a Nils Gaup által rendezett, a magyar közönség számára *Nyomkereső* címmel vetített számi film (*Ofelaš*, 1987) egyik jelenete a főszereplővel (egy teljesen más kontextusba helyezve), a másik pedig egy számi sámán (egészen pontosan az egyik legismertebb sámánábrázolás a történeti forrásokból).⁵ A sámándob mint autentikus és emblemikus számi tárgy összekapcsolása a formájában ugyan hasonló, de idegen, egyben a globalizációt is szemléltető motívummal jól illusztrálja, hogyan érik el a mémek a humoros hatást a szokatlan és váratlan asszociációk megidézésével. A számi felirat fordítása: „amikor egy másik világba/dimenzióba kellene látnod [szakrális értelemben], de nagyon éhes vagy”.⁶

⁴ A *Suohpanterror* ('lasszóterror') egy számi művészekből álló, 2012-től fennálló aktivista csoport. Részletesebben ld.: <https://www.facebook.com/suohpanterror>.

⁵ Leem 1767.

⁶ Megjegyzés: az első szövegben szereplő *geasseorohat* 'nyári szállás' illativusi alakja helyesen: *geasseorohakkii* lenne.

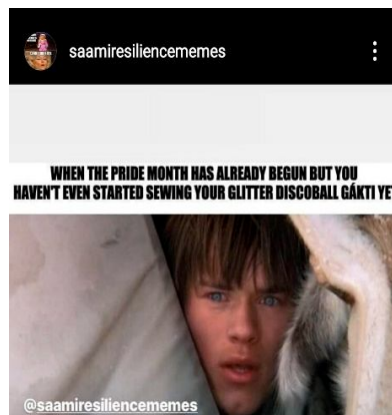
A második két mém a nemzetközileg elterjedt „Amikor...” szövegformulát alkalmazza.⁷

3.

4.

5.

6.

⁷ Ez utóbbi típusra jellemző, hogy tipikusnak tekinthető, képeken keresztül jól bemutat-
ható jelenségekre (pl. jellegzetes arckifejezés, testtartás, helyszín), és az általuk közve-
tített érzelmekre épülnek. A mimika által közvetített attitűdhez rendelnek hozzá egy-
egy állítást vagy „tipikus” szituációt. A verbális tartalom állandó formuláris eleme a
„mikor/amikor” bevezetés.

Az ábrázolásmódban megmutatkozó kreativitás, az így létrejövő csattanó vagy humor az az elem, ami az üzenet közvetítését elősegíti, kiemeli a mémet az egyszerű véleményalkotás online tartalmi közül. A mémek esetében ugyanis mindig az üzenet van a középpontban, aminek a „megfogalmazását”, „előadásmódját” jelentik a visszatérően megjelenő képek és a szövegek. Az üzenet, miként a mozgósított motívumok, formulák és klisék is egy tágabb, az online regiszter kereteit is átlépő intertextuális diskurzus részei. Éppen ezért csak azok képesek az üzenet dekódolására, akik „kontextusban” vannak. Ismerik a nyelvezetet, legyen szó az online közösségi kommunikáció rövidítéseiről és egyéb kódjairól, a felhasznált képek forrásáról (pl. filmből származó kép alkalmazása esetében az adott jelenet, sőt a teljes film mint értelmező környezet nagyon fontos a többletjelentések megértéséhez). A formailag hasonló típusba tartozó mémek ismerete szintén releváns lehet, valamint tudni kell, melyek azok a társadalmi és kulturális események, amelyekre ezek a tartalmak reflektálnak. Természetesen az értelmezésnek különböző szintjei vannak, de az áttételes jelentések csak a beavatottak, illetve azonos diskurzusokban otthonos megtekintők, felhasználók számára adóttak. A mémek (legtöbb esetben) azonban nem szűk közönségnek készülnek, vagyis nemcsak egy-egy kisközösség speciális tudására alapoznak. Éppen ezért találunk angol nyelvű mémeket is az általam vizsgált online platformokon is.

A tanulmányomban bemutatott mémek esetében a szándék, hogy minél szélesebb számi közönség – és a velük kapcsolatban élő más nemzetiségűek, vagy a még tágabb környezet – felé is kommunikáljanak, sokszor tetten érhető. A feliratok kölesönös (angol, norvég, számi) fordításai megtalálhatók a képek alatt (néha ugyanazt a mémet eleve több nyelven is közlik), és a kommentek is segítik a megértést. Ugyanakkor, mint ahogy vannak csak egy-egy etnikum, vagy más alapon szerveződő (pl. valamilyen rajongói) közösség számára feltáruló jelentéssíkok, az általam követett oldalakon is található olyanok, amelyek kizárólag a belső diskurzusokban otthonosan mozgó felhasználók számára hozzáférhetőek. Ebből a szempontból nemcsak a számik és nem számik, hanem a különböző számi közösségek között is vannak jelentős cezúrák, ezt szemlélteti a következő példa, amelyben valószínűleg két norvég dalra történik utalás, és ezen keresztül pedig az egymás megértésének nehézségeire, sőt, a kommunikáció teljes feladására.⁸ (A kevert nyelvű, számi és számi toldalékokkal ellátott norvég szavakat tartalmazó felirat megértését az angol képaláírás segíti):

⁸ A mém norvég nyelvű részleteinek értelmezésében Tillinger Gábor volt segítségemre, ezúton is köszönöm!

7.

A vizsgálatom tárgyát képező mémek esetében azok közül választottam példákat, amelyek a tágabb számi kultúra kontextusában is elhelyezhetők. Tanulmányban a terjedelmi korlátok miatt egyetlen tematikus csoportot mutatok be, a számi identitás egyik fontos elemét: a hidegtűrést, amely a mi – ők oppozíció egyik meghatározó, gyakran tematizált szegmense.

A sarkvidéki hideg bírása mint etnikus specifikum

A számik specializálódott kultúrájának egyik sarokkövét jelenti a kreatív alkalmazkodás az extrém hideghez. A hőszigetelést (legyen szó a lakóházakról, -sátrakról vagy az öltözetről) a helyben elérhető, saját természeti környezet nyújtotta eszközökkel tudták megoldani a múltban, és sokan továbbra is erre törekednek (Maggá 2015). Mindez a hétköznapi kommunikációban, a médiában és hagyományos folklórányagban is visszatérően megjelenik, sokszor olyan szövegkörnyezetben, amelyben a hiteles, hidegtűrő északit a számik, a zord éghajlattal szemben tehetetlen „déli” népességet pedig a norvégok, svédek, finnek stb. testesítik meg. A kipellengérezés tárgyát alkotja pl. az alkalmatlan ruházat, főként a vékony, „hitvány” lábbelik, amiket a nem számik viselnek, vagy épp fordítva, hogy a „déliiek” még a csúcstechnológiával készült felszereléseikben is fáznak, míg a számik az egyszerű, hagyományos viseleteikben nem. Ez a motívum a számi mese- és hiedelemanyagból is ismert, és az ostoba ördög típussal (ATU 1000–1169) rokon sztálló történetekben is megjelenik. A sztálló a számi folklór egyik központi szereplője, alakját számos hiedelem övezi. Legtöbbször férfi alakban, egyedül vagy ku-

A hideggel szembeni felkészültség vagy annak hiánya megjelenik a politikai és kulturális események tolmácsolásában is, legyen szó a hivatalos média beszámolóiról, vagy a szóban elmesélt történetekről. Ennek egyik legismertebb példája Haakon norvég koronaherceg és felesége, Mette-Marit nagy sajtónyilvánosságot kapott látogatása Kautokeinóban 2009 februárjában. Északi tartózkodásuk idején felmerült a számi a sátorban alvás, amelyet a mínusz 30–35°C-os hidegre hivatkozva Mette-Marit nem mert vállalni. Bár a sajtóhírekben (összességében) pozitívan számoltak be az eseménysorozatról, néhány számi fórum kritikaként megfogalmazta, hogy a számiktól ajándékba kapott téli viselet alatt az uralkodói pár overállt viselt. A sátorszállás elutasítása és az overáll viselése újra életre hívta azt a korai néprajzi gyűjtésekből is jól ismert szüzsét, miszerint csak a számik bírják a hideget.

11.

12.

13.

A vizsgált mémek esetében természetesen nemcsak ez a régmúltban keletkezett, és a szóbeliségből az online regiszterbe is átkerült motívum jelenik meg a hidegtűréssel kapcsolatban. A következő példák egy nemzetközileg elterjedt, a túlöltözöttségre (irreálisan és nevetségesen sok ruha felvételére) utaló, az etnikai tartalmaktól teljesen elválasztható sztereotípiát jelenítenek meg, miszerint az édesanyák, nagymamák túlságosan óvják a hidegtől a gyermekeiket, unokáikat. Ebben az esetben önirónia is megfogalmazódik, hiszen a hagyományos téli viselet túlzásként kerül kipellengérezésre (11. kép). A felirat fordítása: „Mikor hideg van kint, és anyukád öltöztet”. A számi mém

mellett két magyar nyelvű felirattal is terjedő példát mutatok be a téma nemzetközi elterjedtségének illusztrálásaként.

Bár az eddigi példákban elsősorban az öltözet volt az üzenetet közvetítő képi összetevő, ettől eltérő megfogalmazásokkal is találkozunk. A már fentebb bemutatott „bikiniidő” feliratú mém (9. kép) átmenetet képez, hiszen csak a szöveg utal egy öltözet típusra, a képi világ már máshová helyezi a hangsúlyt. Az alábbi példa viszont teljesen szakít az öltözködés tematikával, és a mások számára veszélyes és bosszantó hófúvásban történő vezetést mutatja be a nem számik (felső kép) és a számik (alsó kép) szemszögéből. Mindehhez egy szintén nagyon elterjedt alapsémát alkalmaz, a rengeteg mémekben megjelenő, ikonikus *Star Wars* mozifilmek világát (jelen esetben a fénysebességre kapcsolás jelenetét).

14.

A mesék és mozifilmek dimenzióját megidéző kommunikációban általában fontos szerepet kap a veszély vagy a probléma diszlokációja a fantázia világába. A kreatív megformáláson vagy a pusztán humoron jóval túlmutató funkciója ezeknek a mémeknek az is, hogy formálják a közösségi reakciókat, értékrendet, és bizonyos témákat „becsatornáznak” a kommunikációba. A vizsgált közösségi tartalmak létrehozói, megosztói, de a hozzászólók is irányítják és árnyalják a diskurzust, és ennek tudatában is vannak. Aktív részvételük a „központi (hatalmi) szereplők” szándékát ellensúlyozza és kiegyenlíti. A hozzászólásokban gyakran görbe tükröt tartanak, vagy fanyar társadalomkritikát fogalmaznak meg. Ami a formai jellemzőket illeti, általában az új és a hagyományos elemek egymással kombinálva jelennek meg (pl. egy régebbi sémát töltenek meg aktuális tartalommal, egy ismert motívumot ruház-

nak fel újabb jelentéstartománnyal, vagy éppen egy új motívum kerül be egy közismert kontextusba), így kötve össze az ismerőst a szokatlannal. Ennek pedig leggyakoribb módja egy-egy mese vagy film jeleneteinek, hőseinek át-helyezése egy éppen aktuális, az embereket foglalkoztató helyzetbe, jelentésmezőbe. Az ismerős forma és az újszerű, aktuális tartalom összekapcsolása hozza létre a csattanó, a humor vagy épp a fanyar kritika alapszituációját.

Az üzenet megértését és a jelentések orientálását megvalósító eszközök között a fenti példák alapján kiemelhető a többnyelvűség, azaz a fordítások vagy épp a direkt többnyelvűség alkalmazása (ld. 1. kép).⁹ Az északi számi a legtöbb bejegyzésben jelen van, vagy a mém szöveges összetevőjeként, vagy képaláírásként (amennyiben a mémben az angol vagy más nyelv jelenik meg), a számit nem ismerők számára pedig angol és norvég fordítások segítik az üzenet dekódolását. A nemzetközileg elterjedt mémklisék, pl. közismert színészek, filmjelenetek vagy közszereplők felhasználása a vizuális tartalom részeként alkalmas a szélesebb közönség megszólítására, de szép számmal megjelennek a specifikus, etnikus motívumok is, mint a hagyományos számi tárgyak és szimbólumok.

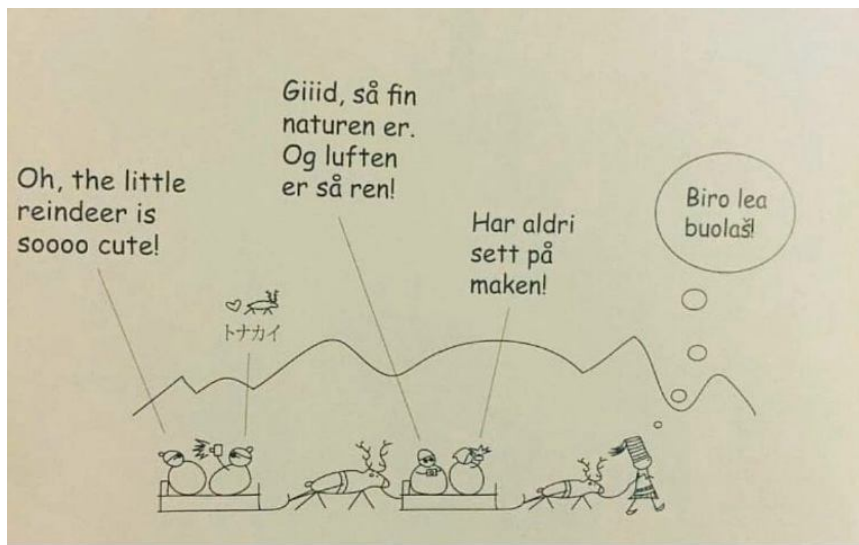
A széles körben elterjedt, online kommunikáció egyik fontos stíluselemként meg kell még említeni a humort. Az általam elemzett mémek esetében a humor egyben értékítéletet is hordoz: a mi – ők ellentétpárt összefűzi a jó/rátermett – rossz/alkalmatlan oppozícióval. A humoros tartalmak egyfajta szerepként működnek, kimondhatóvá teszik, dramatizálják az egyébként kimondhatatlant (a kortárs PC-elvárások szerint csak kódolva megfogalmazhatót) – másfajta diszkurzív dimenzióba terelve (ezáltal legalizálva) azokat a témákat, amelyek egyébként megszokott kontextusukban sértők, megbotránkozatók vagy bármilyen más szempontból elfogadhatatlanok lennének.

A következő példa egy kifordított jelenet, amelyben (legalábbis részben) felcserélődnek a szerepek. A számik sematikusan és homogenizálva (kvázi egyforma hóemberekként) ábrázolják a külföldi turistákat, holott az ilyen látásmódot legtöbbször pont ők kifogásolják. A paródia része, hogy a számi férfi az egyedüli, aki átkozza (magában) a hideg időt („az ördögbe, de hideg van!”), míg a többiek a látvány szépségét hangoztatják és a tiszta levegőt, vagy az „aranyos” rénszarvast dicsérik. A szöveges üzenettel mégis kontrasztban van a képi megjelenítés: a hóemberekké fagyott (vagy főka kinézettűvé öltözött) turistákat szállító szánok előtt hetykén menetel saját, könnyed viseletében¹⁰ a számi férfi, akiről nem gondolnánk, hogy éppen a hideg

⁹ „Lapland” szemben a nyelvileg sokszínű elnevezésekkel.

¹⁰ A számi viselet jelentőségével kapcsolatban ld. még: Magga 2015.

bosszantja. Természetesen ebben a jelenetben áttételesen megfogalmazódik az is, hogy a számi szereplő nem kedvére való tevékenységet végez, ezt azonban csak a hidegre történő (ki sem mondott) utalás jelzi...

15.

Végezetül érdemes elemezni a vizsgált tartalmakat a nemzeti identitásépítés tükrében. A több ország területén élő, kulturálisan is nagy különbségekkel bíró számi csoportok érdekképviselése, politikai összefogása a 20. század első felében történt, elszigeteltebb kezdeményezéseket nem számítva, néhány évtizedre tekint vissza. A múlt század utolsó két évtizedében megalakult számi parlamentek jelzik a 60-as évek második felében fellendült revitalizációs folyamat sikerességét, azonban továbbra is sok problémával néznek szembe a saját államisággal nem rendelkező őshonos nemzeti kisebbségek. A 19. század végétől a skandináv országokban egyre erősebben érvényesülő asszimilációs politika (Eidheim 1969) egyik pozitív hozadéka a számik számára az volt, hogy elsajátították azokat a hatalmi diskurzusokat és készségeket, amelyek a saját jogaik érvényesítéséhez a későbbiekben elengedhetetlenek voltak (Minde 2005). Annak ellenére, hogy ragaszkodnak a „számiság” hagyományos attribútumaihoz, a számik nyitottak a modernizációval járó változások elfogadására is, amennyiben az saját identitásukat, és nemzetiségi érdekeiket nem veszélyezteti. A rádió, a televízió majd az internet mint modern kommunikációs csatornák előnyeit a kezdetektől hasznosították, és a jelenlegi közösségi médiában való aktivitásukat is figyelemmel kísérve, továbbra is igénybe

veszik és saját érdekeik szolgálatába állítják a technika vívmányait. A hatalmas földrajzi távolságok, az őket szétválasztó országhatárok és az alacsony lélekszám miatt a kommunikációs csatornák számukra különösen fontosak. Az identitás megőrzéséhez pedig továbbra is középpontba állítják azokat a motívumokat, szimbólumokat, amelyeket a múlt század második felében a revitalizációt megálmódó és elindító értelmiség a hagyományos számi kultúrából (többek között a folklórból) kiválasztott (bővebben ld. Bjørklund 2000; Broderstad 2011; Tamás 2015) Ezek a számi népköltészetben és identitásdiskurzusban gyökerező tartalmak könnyen utat találtak a mémek világába, ugyanakkor továbbra is részei maradtak az offline folklórnak is.

A tanulmányban bemutatott mémeken keresztül illusztráltam, hogy a sokáig csak a szóbeliségben létezett folklór könnyedén meghódítja az újabb regisztereket, és még a legmodernebb közlésformákban, megváltozott társadalmi környezetben is tovább élnek a számi kultúrát esszenciálisan megtestesítő motívumok és jelentések, mint például a zord, sarkvidéki tájhoz és időjárás-hoz idomult kulturális és technikai specializáció, amely a kívülállókban egyfajta csodálatot ébreszt, a számikban pedig táplálja a büszkeséget (Mahtisen 2004). Az adaptációs képesség a szélsőséges természeti viszonyok között élő népek számára a túlélés záloga. Ez nemcsak az új technikai vívmányok alkalmazásában jelenik meg, hanem a folyamatosság megőrzésében, a régi és az új sikeres összekapcsolásában, amit jól példáz a számi folklór új, online közegben történő sikeres terjeszkedése is.

Irodalom

- ATU = Uther, Hans-Jörg 2004: The types of international folktales. A classification and bibliography. Part II: Tales of the stupid ogre, anecdotes and jokes, and formula tales. FF Communications, 285, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki.
- Blank, Trevor J. 2009: Toward a conceptual framework for the study of folklore and the Internet. In: Blank, Trevor J. (ed.), *Folklore and the Internet. Vernacular Expression in a digital world*. Utah State University Press, Logan. 1–20.
- Blank, Trevor J. 2013: The last laugh. Folk humor, celebrity culture, and mass-mediated disasters in the digital age. University of Wisconsin Press, Madison.
- Bjørklund, Ivar 2000: *Sápmi – nášuvdna rieggáda*. Tromsø Museum, Tromsø Universiteahta, Tromsø.
- Broderstad, Else Grete 2011: The promises and challenges of indigenous self-determination. *International Journal* 66/4: 893–907.

- Domokos Mariann – Vargha Katalin 2015: Elektronikus választási folklór 2014. Replika 90–91: 141–169. http://real.mtak.hu/31160/1/Domokos_Vargha_Replika_90_91_u.
- Eidheim, Harald 1969: When Ethnic Identity is a Social Stigma. In: Barth, Fredrik (ed.), *Ethnic groups and boundaries. The social organization of cultural difference*. Universitetsforlaget, Bergen. 39–57.
- Howard, Robert Glenn 2009: Crusading on the vernacular web: The folk beliefs and practices of online spiritual warfare. In: Blank, Trevor J. (ed.), *Folklore and the Internet. Vernacular expression in a digital world*. Utah State University Press, Logan. 159–174.
- Howard, Robert Glenn 2011: *Digital Jesus. The Making of a New Christian Fundamentalist Community on the Internet*. New York University Press, New York.
- Koskimies, August V. – Itkonen, Toivo I. 2019: *Inari Sámi Folklore. Stories from Aanaar*. The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- Kriston Vizi József 2006: Újesztendő, vígságszerző, sms-ben elküldendő. *Agria* 42: 379–388.
- Leem, Knud 1767: *Beskrivelse over Finnmarkens Lapper, deres Tungemaal, Levemaade og forrige afgudsdyrkelse*. Copenhagen.
- Mahtisen, Stein R. 2004: Hegemonic representations of Sámi culture. From narratives of noble savages to discourses on ecological Sámi. In: Siikala, AnnaLeena – Klein, Barbo – Mahtisen, Stein R. (eds), *Creating diversities. Folklore, religion and the politics of heritage*. Finnish Literature Society, Helsinki. 53–72.
- Magga, Sigga-Marja 2015: The Process of creating Sámi handicraft Duodji – From national symbol to norm and resistance. In: Mantila, Harri – Sivonen, Jari – Brunni, Sisko – Leinonen, Kaisa – Palviainen, Santeri (eds), *Congressus Duodecimus Internationalis Fenno-Ugristarum*. University of Oulu, Oulu. 448–449.
- Minde, Henry 2005: Assimilation of the Sami. Implementation and Consequences. *Gáldu čála. Journal of Indigenous Peoples Rights* 3, Kautokeino.
- Pennanen, Jukka – Näkkäläjärvi, Klemetti (eds) 2003: *Siidastallan. From Lapp communities to modern Sámi life*. Sámi Siida Museum 21, Inari.
- Shifman, Limor 2014: Defining Internet memes. In: Shifman, Limor (ed.), *Memes in digital culture*. MIT Press, Cambridge, MA. 37–54.
- Tamás Ildikó 2004: Szajvók, sztálló és társaik. *Napút* 8: 13–20.
- Tamás Ildikó 2015: A sarki fény színei. Szimbólumok a számi nemzeti identitáskonstrukció folyamatában. *Ethno-Lore* 32: 415–446.
- Tamás Ildikó 2021: Az „első hullám”. A koronavírus folklórja a közösségi médiában a mémek példáján. *Ethnographia* 132/1: 67–88.
- Turi, Johan 1983: *A lappok élete*. Gondolat, Budapest.
- Voigt Vilmos 1983: A mai budapesti gyermekfolklór kutatása. *Ethnographia* 94/3: 487–492.

Internetes források:

<https://www.instagram.com/saamiresiliencememes/>

<https://www.instagram.com/samiskmeme/>

<https://www.facebook.com/suohpanterror>

*

Online Saami

This paper gives an analysis of the process, how folklore phenomena find their way to the online sphere. The author bases her study on an exact time frame of some Sami web-domains and gives an online ethnographical discussion of the Sami ethnic discourse. She chose a topic for this in-depth analysis – the emblematic relation between indigenous people who get used to the frozen arctic winter and the outlanders who did not. This opposition gives ground for many jokes, argumentations, and statements that sometimes cross the border of the politically correct style. This study also proves that the border between online and offline folklore is far from being a strict one, and we must consider both as parts of the folklore of Sami ethnic identity.

Keywords: Sámi, folklore, offline – online, Instagram, meme, ethnic identity, revitalization.

ILDIKÓ TAMÁS